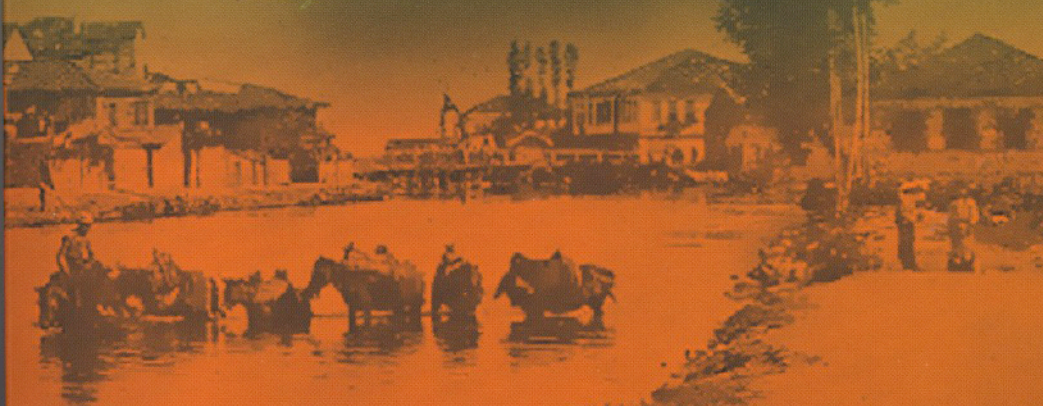
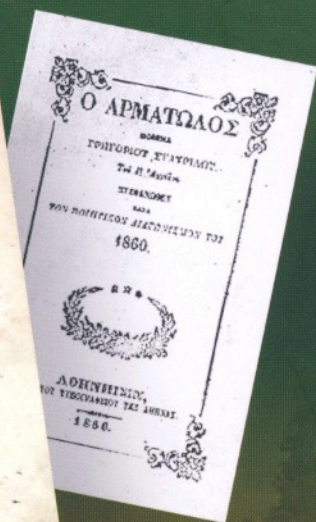
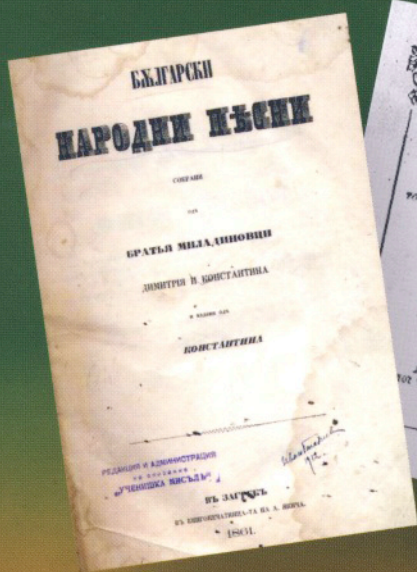

ГРИГОР ПЪРЛИЧЕВ И БРАТЯ МИЛАДИНОВИ

НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПРОЧИТИ

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи – Наум Кайчев	7
Г-н Росен Иванов, председател на Държавната агенция за българите в чужбина. Народните будители Братя Миладинови и Григор Пърличев	10
Приветствие на доц. д-р Пламен Митев, декан на Историческия факултет на Софийския универси- тет „Св. Климент Охридски“	15
Камен Михайлов. Григор Пърличев и кодовете на Българ- ското възраждане	17
Кирил Топалов. Поемата на Григор Пърличев „Скендер- бей“. Щрихи към въпроса за поетиката и изворите	42
Румяна Дамянова. Изповедните текстове на Григор Пър- личев в емоционалната картина на Българското въз- раждане	52
Надежда П. Александрова. Жертва и женственост в поема- та на Григор Пърличев „Сердарят“	68
Олга Пърличева. Слово за будителите	79
Елисавета Миладинова. Малко известни факти за доку- менталното наследство на Братя Миладинови	94
Радослав Спасов. Дейността на Григор Пърличев и Ната- наил Охридски по българския църковен въпрос в Ма- кедония, отразена в чужди извори	103

Илия Тодев. „ <i>Вий пръв сте поборник по Македония</i> “ (Юго-западната българска земя във възгледите и делото на д-р Стоян Чомаков)	119
Костас Д. Динас (Университет на Западна Македония, Гърция). По повод „Автобиография“-та на Григор Пърличев-Ставридис: Език или диалект? Това е въпросът	128
Наум Кайчев. Още за хърватското отношение към Константин Миладинов: Август Шеноа	143
Вера Бонева. Братя Миладинови в творчеството на Михаил Арнаудов	155
Георги Сталев (Република Македония). Моите интересирања за феноменот наречен Григор Пърличев.....	175
Симьон Симев (Република Македония). Братя Миладиновци в криво огледало	185
Ангел Димитров. Република Македония и премълчаното българско наследство	192
Бележки за авторите в книгата	205
Съкращения	207

ПО ПОВОД „АВТОБИОГРАФИЯ“-ТА НА ГРИГОР ПЪРЛИЧЕВ-СТАВРИДИС: ЕЗИК ИЛИ ДИАЛЕКТ? ТОВА Е ВЪПРОСЪТ

Костас Д. Динас

Увод

Лингвистиката все още не е дала окончателен отговор на въпроса какво е език и какво диалект на даден език. В един речник на лингвистични термини¹ при думата „диалект“ четем: „Географско, времево и социално разнообразие на един език, което се различава в правописа, граматиката и лексиката от общия език, който просто е социално предпочитаният диалект“. Нещата обаче се усложняват (а може би пък се тълкуват по-добре?), когато в това лингвистично разграничаване се промъкнат политически причини. Така сред безизходицата на лингвистите решение дават маршалите: „Език – това е диалект, който има армия“².

Един такъв случай представлява славянският диалект на Бившата югославска република Македония (БЮРМ).

---

¹ *Hartman and Stork* 1976, 65.

² Вж. http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/theme_a8/index.html последно: 15/2/2011.

„Македонският“ език на БЮРМ

Езикът на Бившата югославска република Македония е славянски диалект с връзки със сръбски (особено през последния половин век), но най-вече с българския език. Би могло да се счита за преходна станция между сръбски и български, въпреки че българи и сърби, всеки по свои причини, претендират за по-голяма прилика със своя език. Вероятно „идва директно от един славянски диалект, който са говорили през 9–10 век в северната част на Македония и на който Кирил и Методий са направили превод на Библията“³ и има по-малко, главно фонетични, общи елементи със сръбски и много повече с български⁴, главно морфологични общи черти, особено задпоставеният член. Освен това всички, които познават българския език – позволете ми и аз да се наредя сред тях – знаят, че в разбирането на този „македонски“ диалект не срещат никакви трудности.

Една група изследователи⁵ поставя диалекта в сърбохърватското езиково единство, докато – с повече аргументи – една друга група смята, че това е диалект, „който генеалогично принадлежи по-скоро на една българомакедонска общност, която се противопоставя на една друга езикова общност – на сърбохърватската“⁶.

Има привърженици и на теорията, че „толкова малкото общи фонетични черти на този диалект със сръбския, както и множеството морфологични близости с българския не са достатъчни, за да изтрият специфичната му

³ *Ανδριώτης* 1992, 29. Книгата на *Н. Андриотис* «Федералната скопска държава и езикът ѝ» има първо издание в Солун през 1960 г., второ – от Музея на македонската борба, също в Солун, през 1984 г., и още по-ново издание от издателство „Трохаля“ в Атина през 1992 г. Книгата е включена и в общия том „Езикът на Македония“ (под ред. на *Бабиньотис, Г.*), Атина, 1993.

⁴ *Ανδριώτης* 1992, 29.

⁵ Срв. *Конески* 1987: 11–84.

⁶ *Vaillant* 1915. *Meillet – Cohen*, 66. *Lunt* 1952, 7.

физиономия, която му пречи да се свърже с един или друг език и налага да се смята за отделен и независим славянски език⁷.

Григор Пърличев

Причина да се занимаваме отново с въпроса за езиковия диалект на Бившата югославска република Македония и на отношенията му с българския език е „Автобиография“-та на Григор Пърличев (или Григорис Ставридис), това е и причината да бъде днес тук сред вас. За тази цел имаме на разположение две издания на Пърличеви съчинения:

а) едно българско: Григор Пърличев. Избрани произведения. София, 1980, Издателство „Български писател“;

б) и едно второ, „македонско“ издание: Григор Пърличев. Избрани творби. Скопие, 1991.

Като научна и статистическа база приемаме и първата глава на „македонската“ версия, състояща се от 754 думи-типове.

Сравнително изследване на двата текста

Ще направя кратък, но, според мен, показателен, съпоставителен анализ на двата текста във всички езикови нива.

Азбуката

И двата текста са написани на кирилица. Азбуката обаче, която използва „македонското“ издание, съдържа някои изменения на „новата кирилица“⁸. Лесно биха могли да се посочат следните новости⁹:

---

⁷ *Λυδριώτης* 1992, 30. *Vijk* 1937, 119–126.

⁸ Вж. по въпроса: *Λυδριώτης* 1968, 5, *Андрејчин, Попов, Стоянов* 1997: 16 сл.

⁹ Срв. и *Λυδριώτης* 1992, 48.

а. Кирилските букви: „ер голям“ и „ер малък“, които българският използва, в „македонски“:

1) изцяло липсват¹⁰:

Български	„Македонски“
Гъокова	Ѓокова
смъртта	смртта
дърско	дрско
кърпа	крпа

2) „ер голям“ на български се предава на „македонски“ по няколко начина:

Български	„Македонски“
ъ	а
найтънките	најтанките
настъпи	настапи
мъки	маки
ъ	о
дълго	долго
мозък	мозок
мълчи!	молчи!
ъ	у
съм	сум

¹⁰ В първата колона поставям текста от българското издание, а във втората – от „македонското“.

б. „Македонският“ си служи със специално изписване на палаталните съгласни, както е в сръбски, а на български не е така. Това е графично разграничаване между тях без никаква съществена причина. Така или иначе преди предни гласни (**е**, **и**) се наблюдава палатално произношение на всички съгласни (палатализация).

Български	„Македонски“
г + е/и	ǰ + е/и
калугерин	калуǰерин
к + е/и	ќ + е/и
ке	ќе
л + и, (ю)	љ + е/и, у
трудолюбив	трудољубив
любящий	љуби
н + е/и	њ + е/и
сричание	срицање
учение	учење

в. „Македонски“ замества буквата „и кратко“ на кирилица, която се поддържа от български, с буквата **Ј** на латиница.

Български	„Македонски“
найтънките	најтанките
майка	мајка
бройници	бројаници

ј се развива като благозвучна гласна между две гласни:

Български	„Македонски“
биография	биографи ја
нипие	нипи је

г. „Македонски“ изразява аналитично чрез **ја** звука **я** на кирилица, който българският запазва.

Български	„Македонски“
Мария	Мари ја
моя	мо ја
стоя	сто ја м

д. „Македонски“ изразява аналитично с **шт** буквата **ш** на кирилица, която българският запазва.

Български	„Македонски“
свещникът	свешт н икот
гробницата	гробни шт ата

Фонетика-фонология

„Македонският“ въвежда фонетично изписване, докато българският приема по-фонологична графика. По този начин „македонският“ изразява съставните гласни така, както се произнасят, а не като би изисквал един исторически правопис. В двата текста могат да се открият следните само

графични разлики, които не представляват съществени различия между двата „езика“, тъй като на български се произнасят по същия начин, независимо че се пишат различно, по-„фонологично“.

Така, имаме:

а. Обеззвучаване: на български се наблюдава обеззвучаване на съгласните в крайна позиция: звучни и беззвучни съгласни се произнасят като беззвучни, например пишем *хляб*, а произнасяме [хляп], пишем *любов*, а произнасяме [любоф]; също така важи законът за асимилация: когато има съчетание от две съгласни (звучна и беззвучна), първата (звучната) се обеззвучава. Например пишем *книжка*, а четем [книшка], пишем *сладко*, а произнасяме [слатко]¹¹. В „македонския“ тези фонологични закони са „регистрирани“ и в азбуката:

Български	„Македонски“
кни ж ки	кни ш ки
дър з ко	др с ко
ред к о	рет к о

б. Редукция: едно явление, подобно на редукцията в северните новогръцки диалекти¹², се забелязва и в „македонския“, докато отсъства поне от писмения български.

Български	„Македонски“
мн о го	мн о гу
мал к о	мал к у
не к олк о	не к олк у

¹¹ Λαμψίδης 1968, 8–10, Андрейчин, Попов, Стоянов 1997: 38.

¹² Вж.: Χατζηδάκης 1905, 202–265.

в. Отпадане на съгласните **в** и **х** между гласни, главно в наставки.

Български	„Македонски“
за това	за тоа
имаха	имаа
беха	беа

г. Развитие на гласната (**у**) между съгласни, за да се улесни произнасянето им:

Български	„Македонски“
народвам	народувам
окачвах	закачуваа

д. Опростяване на произношението на натрупани съгласни:

Български	„Македонски“
стн	сн
постници	посници
честни	чесни
вс	с
всека	секоја
съвсем	сосема
вн	мн
са равни	се рамни
мл	мјо
земледелец	земјоделец

След тези наблюдения става ясно, че доста визуални разлики между двата текста биха изчезнали напълно, което би довело до още по-голяма визуална близост, та до съвпадане, между двата текста, ако „македонският“ не се бе отдалечил от традиционното, историческото изписване, или пък ако би била приета и от двата езика нова система за писане, например една фонетична графична система.

Ето един малък пример:

Български	„Македонски“	Фонетично
книжки	книшки	knifski
дързко	дрско	duŕsko
редко	ретко	retko

Морфология

Друга категория разлики между двете езикови системи се отнася до морфологията.

„Визуално“ установените различия между двата езика са:

Български	„Македонски“
да пиша ли?	да ја пишувам ли?
се колебаях	се колебав
победих	победив
четех	читав

Морфологичните разлики по-долу се дължат на фонетични промени, които вече са отбелязани в предишната част¹³.

¹³ Вж. частта *Фонетика*.

Български	„Македонски“
имаха	имаа
окачваха	заказуваа

Значително по-различен характер имат следните случаи:

а. Първото лице, единствено число, сегашно време на всички глаголи в „македонски“ се формира чрез окончание **-ам**¹⁴.

Български	„Македонски“
да стоя	да сто јам
да оставя	да ги оста вам

б. Първо лице, единствено число на аорист в български е наставката **-х** (ех, ях, ах, ох, их)¹⁵, на „македонски“ **-в** (ав, ов)¹⁶.

Български	„Македонски“
се колебая х	се колеба в
победих	побед ив
четех	чита в

в. Някои морфологични разлики се дължат просто на употребата на диалектни форми, които по същество са от един и същи тип и означават едно и също.

¹⁴ Вж. и *Αυδριώτης* 1992, 29.

¹⁵ *Λαμπιδής* 1968, 193–206, *Андрејчин, Попов, Стоянов* 1997: 209–222.

¹⁶ *Конески* 1987: 420.

Български	„Македонски“
лягаше	легну ваше
донасяше	донесу ваше
да пиша ли?	да ја пишу вам ли?

Лексика

В областта на лексиката между двата „езика“ се наблюдават ограничен брой (52 от 754) повече или по-малко различни думи-фрази, например:

Български	„Македонски“
баща	татко
думи	зборови
казваше	велеше
къща	куќата
обичах	љубев

От тях обаче поне 20 думи-фрази от български са алтернативни като избор измежду тези, които накрая са предпочетени; това може да се потвърди, ако се погледне в който и да е български речник¹⁷:

Български	„Македонски“
който	што
странно	чудно
вещи	рабоќе
обгръщах	гушкав
ветхо	старо

¹⁷ Българо-гръцки речник, 1960.

Следователно наистина различните думи между двата текста се ограничават до следните 8 от общо 754 думи-типове:

Български	„Македонски“
че	дека
след	по
думи	зборови
казваше	велеше
къща	куќата
ще	ќе
при	кај
чинове	клупи

Фразеология

В двата текста структурата на изречението показва такава еднаквост, щото може да се смята, че е почти една и съща.

Някои малки разлики в структурата на изречението са показани в таблицата по-долу:

Български	„Македонски“
на краткия си живот	на својот краток живот
настъпи на домот ми	настъпи на мојот дом
многаж майка казваше на деда	многупати мајка му велеше на деда

Тези разлики се кодифицират така:

а. В структурата на преходен глагол + допълнение (косвено и пряко) „македонският“ използва слаба форма на лич-

ното местоимение, поставяйки го преди глагола и допълнението/допълненията на глагола; българският не го прави:

Български	„Македонски“
да пиша ли биографията си?	да ја пишувам ли својата биография?
многаж майка казваше на деда	многупати мајка му велеше на деда
требваше да я остави на сестра си	требваше да и ја остави на сестра си

б. Българският език предпочита кратката форма на притежателните местоимения, а „македонският“ – пълната¹⁸. Този избор предизвиква следните малки различия: членът, който е задпоставен и в двата „езика“¹⁹, в българския влиза в края на съществителното или прилагателното, а в „македонски“ в края на пълната форма на притежателното местоимение:

Български	„Македонски“
на краткия си живот	на својот краток живот
гледаш ли тая ми къща?	ја гледаш ли куќата моја ?
след смъртта си	след својата смрт

в. българският предпочита по-сложни форми на структурата; а „македонският“ – по-аналитичните:

¹⁸ Вж. *Λαμπίδης* 1968, 113 сл. *Андрейчин, Попов, Стоянов* 1997: 174, *Конески* 1987: 330 сл.

¹⁹ Срв. *Ανδριώτης* 1992, 29, *Λαμπίδης* 1968, 75 сл., *Андрейчин, Попов, Стоянов* 1997: 73, *Конески* 1987: 225 сл.

Български	„Македонски“
любящий	оној што љуби
дедо като виде четението ми свободно	дедо кога виде дека слободно читам
наречен Апостоле	на име Апостоле

Изводи

Един първи статистически анализ на данните ни показва, че от общо 754 вида във фонетиката действително различните видове са 4, сиреч 0,53%; в морфологията – 14, ще рече 1,85%; в лексиката – 8, това прави 1,06%; във фразеологията – просто различни структури на изреченията не съществуват.

Горните различия на всички езикови равнища, които при това са кодифицирани най-много в две-три групи на всяко езиково равнище, не могат да се считат достатъчни, за да се приеме, че български и „македонски“ са два различни езика. Смятам, че това би решил всеки учен, чужд на каквато и да е политическа целесъобразност.

„Само ако от съображения за политическа автономия на Скопската държава и нейния език лингвистиката прецени съдържанието на понятието „език“ и приеме значението на много по-малки и незначителни разлики между близките форми на словото, само тогава би могло славянският диалект на Скопската държава да се нарича „език“. В този случай обаче би трябвало да стане и в цял свят преразпределение на известните езици, както и ново разделяне на всеки един език на няколко езика. Новогръцкият език например, който в местните диалектни форми показва различия, по-големи от тези, които отделят диалекта на Скопската държава от българския

език, но което не му пречи, както всички лингвисти приемат, да си бъде един единен език, би трябвало да бъде разделен на няколко „езика“: цакошки, доноиталиански, пондийски, кападокийски и др. Привържениците на самостоятелността на езика на Скопската държава или страшно преувеличават незначителни елементи и подценяват големите му еднаквости с българския език (които позволяват на онзи, който познава този език, да разбира без усилие диалекта), или правят нещо още по-лошо: преструват се, че говорят в името на науката, а не правят нищо друго, освен политика.²⁰

БИБЛИОГРАФИЯ

- Андрејчин Л., Попов К., Стоянов С.*, Граматика на българския език. Изд. „Наука и изкуство“, София, 1977.
- Ανδριώτη Ν.*, Το ομοσπονδιακό κράτος των Σκοπίων και η γλώσσα του, Αθήνα 1992, Τροχαλία.
- Βουλγαροελληνικόν Λεξικόν, Ακαδημία των Επιστημών της Βουλγαρίας, Σόφια, 1960.
- Hartman A. R. K. and Stork F. C.*, Dictionary of language and linguistics, London, 1976.
- Конески Бл.*, Граматика на македонскиот литературен јазик, Култура, Скопје, 1987.
- Λαμπιρίδη Ιωάννου*, Граμματική της βουλγαρικής γλώσσας, Θεσσαλονίκη, 1968, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
- Lunt Horace*, Grammar of the Macedonian Literary Language, Skopje, 1952.
- Meillet, A. & Cohen (eds.)*: Les langues du monde. Paris: Centre national de la recherche scientifique, 1952.
- Μπαμπινιώτη Γ.*, Η θέση της Μακεδονικής στις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους, στο συλλογικό τόμο „Η γλώσσα της Μακεδονίας“ (επιμ. *Μπαμπινιώτη, Γ.*), Αθήνα 1993, Ολκός.
- Vaillant A.*, Grammaire comparée des langues slaves, Paris, 1915.
- Vijk van N.*, Les langues slaves, de l'unité à la pluralité, Paris, 1937.

---

²⁰ *Ανδριώτης* 1992, 30.

Книгата предлага нови изследвания и анализи на водещи специалисти от България, Република Македония и Гърция за известните български възрожденци Григор Пърличев, Димитър и Константин Миладинови.

Отделните текстове очертават неизвестни аспекти от поемите „Сердарят“, „Скендербей“ и останалото творчество на Григор Пърличев, предлагат различно негово място в цялостната интелектуална схема на Българското възраждане. Разкриват нови моменти от живота и дейността на Братя Миладинови, особено за отношението към тях в Хърватия.

Книгата поставя специален акцент върху възприемането на тримата възрожденци в Република Македония и стремежа към премячаване на българското историческо наследство.

ISBN 978-954-07-3296-1

9 789540 732961

Цена 15 лв.

www.press-su.com